

בס"ד - אמונה בסידור -

א) מזמור לתודה.... ועד דור ודור אמונתו
ב) אמת ויציב: על הראשונים ועל האחרונים. דבר טוב
וקים לעולם ועד. אמת ואמונה. חק ולא יעבור
ג) מעריב: אמת ואמונה כל זאת....
ד) תפלת מנחה של שבת: יעקב ובניו ינוחו בו. מנוחת
אהבה ונדבה. מנוחת אמת ואמונה. מנוחת שלוי ושלוח
והשקט ובטח

.....

שמות יז ויהי ידיו אמונה עד בא השמש:

אונקלוס: והיה ידוהי פריסן בצלו עד רעל שמשא:

רש"י: ויהי ידיו אמונה. ויהי משה ידיו באמונה - פרושת
השמים במפלה נאמנה ונכונה:

ראב"ע: ואמונה דבר עומד וקיים....

רמב"ן: וטעם ויהי ידיו אמונה שהיו עומדות וקיימות צרומותן,
כלשון ואמונה על המשוררים דבר יום ציומו (נחמיה יא כג), וכן
אנחנו כורמים אמונה (שם י יא), דבר קיים בצרית, וכן היחד
התקועה במקום נאמן (ישעיה כג כג), חזק
וכעין דברי הראב"ע והרמב"ן בס' השרשים לרד"ק ערך
אמן.

.....

תהילים ק: כי טוב ד' לעולם חסדו ועד דר ודר אמונתו:

רש"י: ועד דר ודר קיימת אמונתו הצטנח דברו. כל לשון אמת
ואמונה, אמונה הצטנח, שמצטנח ומאמן הצטנח:

תהילים צב: מזמור שיר ליום השבת..... להגיד בבקר
חסדך ואמונתך בלילות:

רש"י: להגיד צנקר חסדך. צנח הגאולה: ואמונתך בלילות. וצעוד
צנח הגלות להאמין בך שמשמול הצטנחך - כל זה נאח וטוב:
רד"ק: מזמור שיר ליום השבת. [א] ציוס השבת היו אומרים זה
המזמור צנח המקדש, יש צמזמור מענין שבת כמו שפירש.
ורז"ל פירשו (ר"ה לא, א) [ב] שהוא על העמיד לבוא לעולם שכולו
שבת ומנוחה, והם ימי המשיח....

להגיד צנקר חסדך. [א] ציוס וצלילה עלינו להגיד החסד שעשית
עמנו שנתח יום השבת למנוחה, והאמונה שתקיים חסדך לנו בכל
עת. ואחד מן החסדים שעשית הוא יום השבת, הנה כשנצוא להגיד
חסדך מזכיר גם כן זה החסד. וטעם צנקר, כי כל ימי השבוע
כשיקום אדם צנוקר ילך לעבודתו, וצוה הצנוקר יקום למנוחה ולענג
הגוף והנשמה, ואז יזכור חסדך הק-ל.

[ב] ולעמ רז"ל שפירשו לעולם שכולו שבת ומנוחה, יהיה פירוש
צנקר לעמ הגאולה, וצלילות הם הגליות. כלומר, כשיגיע הצנוקר
נגיד חסדך שחששה עמנו הצוילאך אוחנו מהגלות אעפ"י שאנו
חייבים כלים בגלות מרוב עונותינו, ונגיד בגלות, שהוא הלילה,
אמונתך שאמרת להוילאנו מן הגלות וצווחים אנו בך שתקיים לנו
הצטנחך. או פירוש, וצנוקר גם כן מזכיר אמונתך שקיימת לנו
בגלות שלא כלינו צהם.

[א] ולפירושנו יהיה טעם בלילות לשון רבים, כי כל הלילות ואפילו
לילות ימי השבוע הם פנויים יותר מהימים להגיד חסד ה' ואמונתו.
או אמר בלילות צעבור ליל שבת וליל מוצאי שבת שגם הוא ליל
מנוחה, כי לא יא' אדם למלאכתו עד הצנוקר צרוז:

.....

ברכות דף יב. אמר רבה בר חיננא סבא משימה
דרב כל שלא אמר אמת ויציב שחרית ואמת ואמונה
ערבית לא יצא ידי חובתו שנאמר להגיד בבקר חסדך
ואמונתך בלילות.

רש"י [נשיט ריב"ב]: כל מי שלא אמר צנח אמת ויציב כמו
שחקנוה וכן אמת ואמונה צעציות לא יא': שנאמר להגיד צנקר
חסדך. וצנח אמת ויציב כולה על חסד שעשה עס אצומוינו היא,
שהוילאס ממזרים וצקע להם הים והעצרים. וצנח אמת ואמונה
מדבר צה אף על העמידות שאנו מצפים שיקיים לנו הצטנחמו
ואמונתו [הצטנח אמונתו] לגאלנו מיד מלכים ומיד עריליס ולשום
נפשנו צחיים, ולהדריכנו על צמות אויבינו. כל אלה הנסים המדירים
ממיד [כל אלה נסים הנריכין מדיר]:

הפודנו מיד מלכים מלכינו הגואלנו מכף כל הערצים	מעין נסים שהיו כאשר יצאנו מגלות בבל
הק-ל הנפרע לנו מצרינו והמשלם גמול לכל אויבי נפשנו	מעין הישועה תחת פרס ומדי מהמן
העושה גדולות עד אין חקר (נסים) ונפלאות עד אין מספר	מעין הישועה בזמן היונים - נס חנוכה
השם נפשנו בחיים ולא נתן למוט רגלינו	שלא עזבנו בזמן גלות אדום
המדריכנו על צמות אויבנו וירם קרנינו על כל שונאנו	לימות המשיח

יציאת מצרים

העושה לנו נסים ונקמה בפרעה
אותות ומופתים באדמת בני חם
המכה בעברתו כל בכורי מצרים
ויוצא את עמו ישראל מתוכם לחרות עולם
המעביר בניו בין גזרי ים סוף
את רודפיהם ואת שונאיהם בתהומות טבע
וראו בניו גבורתו
שחבו והודו לשמו
ומלכותו ברצון קבלו עליהם
משה ובני ישראל לך ענו שירה בשמחה רבה ואמרו כלם
מי כמכה באלים ד'. מי כמכה נאדר בקדש. נורא תהלות
עשה פלא:

מלכותך ראו בניך. בוקע ים לפני משה. זה ק-לי ענו.

לעתידי לבוא [ע"י סידור חסידו אשכנז]

ואמר ד' ימלך לעלם ועד:

ונאמר. כי פדה ד' את יעקב. וגאלו מיד חזק ממנו
בא"י גאל ישראל:

באדמת בני חם
תהילים

עמ נא וצד כל בכור במצרים ראשית אוניס באתלי חם:
ראב"ע: הזכיר חם אביהם דרך חסרון וקלון להם

קה כ"ג - כז: ויבא ישראל מצרים ויעקב גר בארץ חם: ויפר
את עמו מאד ויעצמהו מצרים: הפך לבס לשנא עמו להתנפל
בעבדיו: שלח משה עבדו אהרן אשר בחר בו: שמו גם דברי

אתותיו ומפתים בארץ חם:
ספורנו: לפרעה ולמצרים שהיו כופרים בקל ית' ואמר "מי
ד' אשר אשמע בקולו"
.....

בניו, בניו, בניו - כאן ג' פעמים
יכירו בניו וידעו - מנחה שבת
ואח"כ באו בניו לדברי ביתך - על הניסים חנוכה
ותתנהג עם בניו במדת הרחמים - ענו בורא עולם (תפלה
בישמע קולנו על גשמים)
.....

ומלכותו ברצון (ולא 'ועול מלכותו') קבלו עליהם
ספר אבודרהם (דפוס ?) - תפלת ר"ה 'על כן נקוד'.
"ויקבלו כולם את עול מלכותך" לשון חכמים הוא שאמר
גבי ק"ש וצריך לקבל עליו מלכות שמים, כלומר להאמין בו
ולא באחר, ולעשות כל מצותיו (= עול מלכות שמים וגם
עול מצוות).
.....

תוספות ברכות יב ע"א: להגיד צנקר מסדך. מסד שהקצ"ה
עשה לנו במצרים. ואמונתך פי' מדבר על העמיד שאנו מנפים
שישמור הצנחמו ואמונתו ויגאלנו מיד המלכים וצנקר צרכה חוזר
לגאולה דפרעה כדי לסמוך לגאל ישראל. אי נמי ע"ד המדרש (רבה
איכה ג) חדשים לבקרים רבה אמונתך, שאלם מאמין ומפקיד רוחו
בדו ומחזירה בלא גיעה:

[תוס' הרא"ש: שהאלם מאמין בהקצ"ה ומפקיד רוחו בידו
עיפה ומחזירה לו צנקר רגועה ומחדש כמו:]

אמת ויציב וכו'. לא קאי על השכינה אלא קאי אהדבר הזה וכו'.
וכן איתא בזה"ס. ואיתא בירושלמי האי מרגימא דלית ביה טימא
פירוש שאין לה שומא כל מה שמשבח מחגיגה לה, כדאמר לקמן (דף
לג ז) צמד דפסח ואמר הקל הגדול הגבור והגורא והיה מאריך
הרבה וא"ל ר' חנינא סיימת לשבחי דמרך, כי כל פה לא יוכל לספר
שנמו:

ספר אבודרהם - יוצר
ותקנו לומר אמת ויציב בשחרית על הנסים שעשה
הקב"ה עם אבותינו שגאלנו והעבירנו בים בחרבה ושקע
צרינו בתוכו. והכי איתא בירושלמי בפ"ק דברכות (פ"א
ה"ו) צריך להזכיר באמת ויציב יציאת מצרים ומלכות
וקריעת ים סוף ומכת בכורות וצור ישראל וגואלו. ותקנו
לומר אמת ואמונה בערבית על הגאולה של עתיד שאנו
מאמינים ומקוים שיקיים לנו הבטחתו ויגאלנו בקרוב. אי
נמי אמת ואמונה בערבית לפי שבטחנו בהקב"ה בליל
מכת בכורות שיוציאנו ממצרים בבקר וקיים לנו הבטחתו
והוציאנו לפיכך ראוי לומר בשחרית אמת ויציב. וי"מ
אמת ואמונה בערבית על שאנו מפקידים נשמותינו בידו
בכל לילה ומאמינים בו ששיבנה אלינו ובשחרית אמת
ויציב שיאמת ויקיים דבריו להשיב הפקדון והיינו דאמרין
בסוף פ"ק דברכות (י"ב, א) אמר רבא בר בר חנא סבא
משמיה דרב כל שאינו אומר אמת ויציב שחרית ואמת
ואמונה ערבית לא יצא ידי חובתו שנא' (תה' צב, יט)
להגיד בבקר חסדך ואמונתך בלילות. פי' לא יצא ידי
חובת המצוה כתקנה אבל לעולם יצא דברכו' אינן
מעבבות.

מערב

אמת ואמונה כלומר התורה שהיא אמת שנאמר (תה'
ק"ט, קמב) ותורתך אמת וכתוב (משלי כג, כג) אמת קנה
ואל תמכור וגו'. והמצות שהם אמונה שנא' (תה' ק"ט,
פז) כל מצותיך אמונה. כל זאת קיים עלינו בעבור כי הוא
ה' אלקינו ואין זולתו ועל שם שמסיים פסוק זה שקר
דפוני עזרני אמר מיד הפודנו מיד מלכים.

דבר אחר אמת ואמונה על שם (תה' לא, ו) פדית אותי ה'
קל-אמת וע"ש (איכה ג כג) רבה אמונתך. ודרש
במדרש תלים בידך אפקיד רוחי פדית אותי ה' קל-
אמת. בנוהג שבעולם אדם מפקיד בידו פקדונות והוא
מחליף את של זה בזה ואת של זה בזה אבל הקב"ה אינו
כן אלא ה' אמת. עמד אחד שחרית ובקש את נפשו ולא
מצאה או שמא מצא נפשו ביד אחר או נפשו של אחר
בידו הוי ה' קל-אמת. אמר ר' אלכסנדר בשר ודם
מפקיד בידו חדשים והוא מחזירם בלויים ושחוקים. אבל
הקב"ה מפקיד בידו בלויים ושחוקים והוא מחזיר
חדשים, תדע לך שכן הפועל הזה עושה מלאכה כל היום
ונפשו יגיעה עליו ושוקקה, וכשהוא ישן ומשלים נפשו
להקב"ה ונפקדת אצלו ולשחרית היא חוזרת לגופה בריה
חדשה שנא' (איכה ג, כג) חדשים לבקרים רבה אמונתך,
כי הוא ה' אלקינו ואין זולתו ע"ש (ישעיה מ"ה, ה) אני ה'
ואין עוד. הפודנו מיד מלכים פירוש מפרעה וסיחון ועוג
בימי משה. ומשלשים ואחד מלכים בימי יהושע והוא על
שם (תה' עח, מב) אשר פדם מני צר. הגואלו מכף כל
העריצים (כמו עריצים) כמו עמלק ואחרים שעמדו עלינו
לכלותינו. ואמר לשון עריצים על שם (ישעיה יג, יא) וגאות
עריצים אשפיל.

.....

אמת ואמונה כל זאת קיים עלינו כי הוא ד' אלדינו ואין
זולתו ואנחנו ישראל עמו

רע"ג, רס"ג, רמב"ם [אמת אמונה כל זאת קיים עלינו...]
רוקח, ד' מתוך היכ"ו של מחזור וס"ר, אבודרהם, סדור הר"הירץ
ש"ץ דפד"ם.....

אמת ואמונה כל זאת, וקיים עלינו כי הוא ד' אלדינו

ואין זולתו ואנחנו ישראל עמו

אשכנז כהיום

ראה בסדור חסידי אשכנז
בסדור הרוקח
בסדור רב שבתי סופר להסברים

כעזרת החונן דעת ומלמד בינה.

בברכת 'אמת ואמונה' יש רשימה של חמשה דברים שהקב"ה עושה לישראל עמו:

(1) הפודנו מיד מלכים, מלכינו הגואלנו מכף כל העריצים.

(2) הקל-הנפרע לנו מצרינו, והמשלם גמול לכל אויבי נפשנו.

(3) העושה גדולות עד אין חקר, (נסים) ונפלאות עד אין מספר.

(4) השם נפשנו בחיים, ולא נתן למוט רגלינו.

(5) המדריכנו על כמות אויבינו, וירם קרנינו על כל שונאנו.

ורק אז ממשיכים בתיאור יציאת מצרים עד סוף הברכה. מה משמעות של כל הביטויים האלה, ולמה באו בסדר הזה?

הנה בברכות (יב): כל שלא אמר אמת ואמונה ערבית - לא יצא ידי חובתו. פי' רש"י שם: 'ברכת אמת ואמונה מדבר בה אף על העתידות, שאנו מצפים שיקיים לנו הבטחתו ואמונתו לגאלנו מיד מלכים ומיד עריצים ולשום נפשנו בחיים, ולהדריכנו על כמות אויבינו, כל אלה הנסים התדירים תמיד. כלומר, על הגלויות שבכל הדורות...'

מכאן שחמשה הדברים עושה הקב"ה אתנו כל הזמן בגלות ומצילנו מידם. נלענ"ד שהשבחות מסודרים לפי סדר המלכיות והישועה מהם.

מה מקור הביטויים 'מלכים' ו'עריצים' (=תקיפין ואמיצים), המופיעים בפסוק הראשון - 'הפודנו מיד מלכים מלכינו הגואלנו מכף כל העריצים' - בהקשר אחד? בשני מקומות בתנ"ך נמצאים שניהם ביחד בס' יחזקאל פ' ל יא-ופ' לב יא-יב. ובשניהם הכוונה למלך בבל (נבוכדנצר) ועריצי גוים (המצודות אומר שכוונה לכשדים). לכן נ"ל שהמשפט הראשון מכון כנגד ההצלה ממלכות בבל והכשדים.

הנה הקל-הנפרע לנו מצרינו, והמשלם גמול לכל אויבי נפשנו' מזכיר את הברכה שלאחר מגילת אסתר: 'הרב את ריבנו וכו', והמשלם גמול לכל אויבי נפשנו והנפרע לנו מצרינו...'. ממש אותם המילים בסדר שונה! אם זו היא הברכה האחרונה על המגילה, סימן שהיא מסכמת מהות אותה ישועה. וכך 'על הניסים' כפורים מסתיים 'והשבותו גמולו בראשו...' לכן נר' שהמשפט הזה מכון כנגד הישועה שהיתה תחת בגלות פרס.

העושה גדולות עד אין חקר' זה פסוק באיוב פ"ה ט' ופ"ט י'. אך הביטוי 'נפלאות' מאפיין את הישועה בזמן מלכות יון והיינו ניסי חנוכה. בנוסף ספרד אומרים 'ניסים ונפלאות' והוא נוסח מן הראשונים. להבדילנו שהקטע הזה כנגד ניסי חנוכה מוכן למה הוסיפו

המיליה ניסים על הפסוק מאיוב.

ע' באדרת אליהו על איוב פרק ט פסוק י

"עושה גדולות עד אין חקר ונפלאות עד אין מספר. גדולות הם על פי הטבע, נפלאות הם מה אשר חוץ לטבע. לכן אמר בגדולות חקר ובנפלאות מספר, כי מספר שייך בדברים נפרדים, כי הנסים אשר חוץ לטבע לאו בכל שעתא ושעתא אתרחיש כו', רק לפרקים מועטים, אבל בגדולות כתיב חקר, כי הוא דבר הנוהג בתמידות:

מלבי"ם על איוב פרק ה פסוק ט

הגדולות הם חקי הטבע המתמידים וידוע שאין להם מספר, אבל חכמי הטבע יחקורו בהם, ויחשבו כי ישיגו חקיהם ודרכי הטבע ע"י חקירה ועיון לכן אמר שבאמת אין להם חקר. והם נשגבים מחקר החכמים. והנפלאות הם הנסים היוצאים מגדר הטבע, וידוע שאין להם חקר, אבל הלא נחשב כי יש להם מספר, כי שדוד הטבע הוא על המעט, לכן אמר שגם הנפלאות אין להם מספר, כי יתמיד להנהיג הנהגה השגחית למעלה מחקי הטבע, בנסים נסתרים מתמידים עד אין מספר:

'השם נפשנו בחיים' - הוא פסוק בתהילים, שלא כלה ישראל וזה כנגד גלות אדום שבו אנו שרויים, שלולי ד' שהיה לנו בקום עלינו אדם, אזי...שכל רצונם של אלו לכלות את שונאיהם של ישראל. ולא נתן למוט רגלנו' ואני כמעט נטיו רגלי (תהלים עג ב) 'לנשות מאחרי המקום - רש"י. בכל גזרות השמד הנוראות ונסיונות האמונה בגלות המר הזה עזרנו ולא עזבונו ולא הפר בריחתו אתנו.

'המדריכנו על כמות אויבינו, וירם קרנינו על כל שונאנו' - זה כנגד הגאולה העתידה שאנו מצפים לה ב"ב. וכך מסתיימת ברכת משה לכלל ישראל לפני מותו "אשריך ישראל מי כמוך... ואתה על כמותימו תדרך. וזה סיום של כל הנבואות שבתורה! 'וירם קרנינו' - תפילת חנה מסתיימת עם 'וירם קרן משיחו' - המזמורים האחרונים בספר תהילים מדברים על העתיד וכמעט בסיומם 'ונשגב שמו לבדו וירם קרן לעמו' - שזה כנגד משיח צדקינו בב"א.

הנה בחלק השני של הקטעים יש ברובם רבויים ... מלכינו הגואלנו מכף כל העריצים. ... והמשלם גמול לכל אויבי נפשנו.

... וירם קרנינו על כל שונאנו.

אולי באים רבויים לרבות את שאר הגליות